

KOZMOLOGICKÝ ARGUMENT ZVANÝ KALAM

„Ste známym zástancom jedného argumentu v debate o existencii Boha, ktorý sa formálne medzi kozmológmi nazýva ´kalam´,“ povedal som na úvod našej konverzácie. „Skôr, než budete definovať, čo to znamená, uvedte zopár vysvetľujúcich súvislostí. Co znamená to samotné slovo kalam?“

„Dobre,“ povedal Craig, „popíšem súvislosti, kde má tento argument pôvod. Aristoteles v starovekom Grécku veril, že Boh nie je Stvoriteľ vesmíru, ale že do neho iba dodal poriadok. Jeho náhľad teda je taký, že Boh aj vesmír sú vecní. Toto je pravdaže v rozpore s hebrejským pohľadom, že Boh stvoril svet z nicoho. Preto sa kresťania neskôr snažili Aristotela zamietnuť. Jedným z prominentných kresťanských filozofov, ktorý sa venoval tejto téme bol Ján Philoponus z Alexandrie v Egypte, ktorý žil v 4. storočí. Argumentoval tým, že vesmír mal pociatok.“

Keď Severnú Afriku ovládol islam, prebrali moslimskí teológovia tieto argumenty, pretože aj oni verili v stvorenie. Táto tradícia sa postupne z kresťanského západu vytratila, no zároveň sa široko rozvíjala v rámci islamskej stredovekej teológie. Jeden z jeden z jej najslávnejších moslimských proponentov bol al-Ghazali, ktorý žil od roku 1058 do roku 1111. Do kresťanstva latinského obradu sa tieto argumenty znovu vrátili vďaka židovským ucencom, ktorí zvlášť v Španielsku žili bok po boku s moslimskými teológmi, pretože moslimovia vtedy dobyli Španielsko. Vtedy tieto otázky preberali vo veľkom a náruživô o nich diskutovali. V 13. storočí zastával tieto argumenty taliansky filozof Bonaventura; v 17. storočí ich používal britský filozof John Locke, hoci neviem, či poznal ich islamské korene; nakoniec si našli svoju cestu k Immanuelovi Kantovi, nemeckému filozofovi, ktorý bol ich obhajcom v 18. storočí.

Teraz k vašej otázke o samotnom slove kalam: je teda pozostatkom svojich islamských korenov. Je to arabské slovo, ktoré znamená ´kázanie´ alebo ´doktrína´, no začalo označovať celé stredoveké hnutie islamskej teológie. Kalam takto pomenovalo túto vysoko akademickú teológiu v stredoveku, ktorá sa neskôr ďalej vyvíjala.“

Vstúpil som mu do toho. „Nikto z týchto raných filozofov samozrejme nevedel nič o akomkoľvek vedeckom dokazovaní pôvodu vesmíru,“ povedal som. „Aké tvrdenia uvádzali na to, že vesmír mal pociatok?“

„Vychádzali z filozofického a matematického dôvodu,“ odvetil mi Craig. „No keď vedci v minulom storočí začali objavovať fakty o existencii Veľkého tresku, toto prinieslo celej veci empirickejšie základy.“

„Vložte teda tento kalam argument do bodov.“ „Al-Ghazali formuloval tento argument v troch jednoduchých bodoch. ´Cokolvek začalo existovať, má príčinu. Vesmír začal existovať. Preto má aj vesmír príčinu.´ Potom si môžete spraviť konceptuálnu analýzu toho, čo znamená byť príčinou vesmíru a podarí sa vám identifikovať prekvapujúce množstvo božských atribútov tejto príčiny.“

Rozhodol som sa prepracovať sa všetkými tromi krokmi takmer tisícročného al-Ghazaliho argumentu. Začal som bodom, ktorý je na veľké prekvapenie viac a viac diskutovaný za posledné roky.

KROK ČÍSLO 1: VŠETKO, CO ZACÍNA EXISTOVAT, MÁ PRÍČINU

„Keď som začínal obranovať tento argument,“ povedal Craig, „očakával som, že jeho prvú premisu – že cokolvek začína existovať, má príčinu – bude akceptovať prakticky každý. Myslel som si, že omnoho kontroverzejšou bude skôr druhá premissa – že vesmír začal existovať. No postupne sa nazhromaždilo toľko vedeckých dôkazov, že ateistom začalo byť príliš ťažké popierať, že vesmír mal pociatok. A tak museli začať útočiť na prvú premisu“

namiesto druhej.“

Craig pokrútil hlavou: „Toto je pre mňa úplne zarážajúce!“ vyhlásil rozcarovaným hlasom. „Vidí sa mi, že je metafyzicky nevyhnutné, že všetko, čo začína existovať, musí mať príčinu, ktorá to privedie do bytia. Veci predsa nezacínajú existovať len tak, bez príčiny, z nicoho nič. No ateista Quentin Smith okomentoval našu knihu na túto tému vyhlásením, že ´tou najrozumnejšou vierou je verit, že sme prišli z nicoho, skrze nič a pre nič.´ (18) Strácam rec pred tvrdením, že toto je jednoducho najrozumnejší prístup.

Ludia, ktorí si vyberú takúto pozíciu, sa ani nesnažia vyvrátiť túto premisu, pretože vedľa, že to nedokážu. Namiesto toho si len založia ruky na prsiach a skepticky sa vyjadria: ´ale nemôžete dokázať, že je to pravda.´ Svoj skepticizmus betónujú tak silno, že ich už nič nemôže presvedčiť o inom.“

„No treba povedať,“ povedal som, „že majú každopádne právo túto rolu skeptika na seba vziať. Ved úloha dokázať opak by teraz mala byť na vás, teda je treba poskytnúť dôkaz, aby sa mohla uznať prvá premisa.“

Craig pripustil moju námietku prikývnutím hlavy. „Áno, ale nemali by ste vyžadovať neúnosné štandardy dokazovania,“ zavrátil ma. Spýtal som sa ho: „Tak aký pozitívny dôkaz môžete ponúknuť?“

„Najprv ide o to,“ odvetil, „že prvá premisa je intuitívne každému jasná, keď plne pochopíme koncept absolútnej nicoty. Viete, predstava, že veci môžu začať existovať bez príčiny a z nicoho je horšia ako mágia. Ved keď kúzelník vytiahne z klobúka zajaca, tak máte aspoň kúzelníka a ten klobúk!

Ale podľa tejto ateistickej odpovede sa vesmír len vylúpe do bytia rovno z nicoho a bez akéhokolvek vysvetlenia. Teda ak ľudia pochopia koncept absolútnej nicoty, potom je každému úplne jasné, že ak niečo má pociatok, potom sa to nemohlo len takto vynoriť uprostred sveta z nicoho nič, ale muselo to mať príčinu, ktorá to priviedla do bytia/existencie. Aj keď mi bolo zrejmé, že je ťažké o tom nejako dlho diskutovať, potreboval som čosi konkrétnejšie. „Mohli by ste sa odvolať na niečo pevnejšieho, než je len naša intuícia? Aký vedecký dôkaz na to máte?“

„Nuž, určite máme k dispozícii empirický dôkaz o pravde tejto premisy. Je to princíp, ktorý je neustále potvrdzovaný a nikdy nebol vyvrátený. Veci nikdy nevidíme prichádzať ku existencii nezapríčinene a z nicoho. Nikto predsa nemá strach z toho, že kým je v práci, tak sa mu doma môže len tak z nicoho a bez príčiny objaviť v obývačke napríklad kôň a zničiť mu koberec a sedacku. O takéto veci sa nestrachujete, lebo sa jednoducho nestanú.

Takže toto je princíp, ktorý je neustále overovaný vedou. Nakoniec Lee, musíte uznať, že je múdrejšie myslieť si, že je pravdivý než to, že je nesprávny. Ak by vám niekto predstavil nejaký princíp a aj jeho popretie, ktorým smerom vás usmerní dôkaz? Je samozrejme prijateľnejšie vytvoriť na jeho základe predpoklad, než ho popierať.“

Aj napriek tomuto vysvetleniu malo moje dopytovanie sa ešte aspoň jednu podstatnú námietku voči prvému bodu argumentu kalam. Vychádza z podivného sveta kvantovej fyziky, kde sa na úrovni atómov dejú všemožné záhadné a necakané veci. Mimochodom, to je úroveň, v ktorej začal existovať celý vesmír vo svojom najranejšom štádiu, keď sa elektróny, protóny a neutróny vrhli počas Veľkého tresku na svoju púť. Možnože sa naše súčasné pochopenie príčiny a následku ani nedá aplikovať do tohto netradičného prostredia „kvantových záhad“, čo je miesto, kde sú „logické základy klasickej vedy úplne znásilnené“, ako sa o tom vyjadril vedecký spisovateľ Timothy Ferris. (19)

VESMÍR – COSI AKO OBED ZADARMO?

Vytiahol som jeden výtlacok Discover-u, ktorý som si kúpil hneď, ako som vtedy na obálke videl vesmír znázornený ako malú kocku. Nalistoval som jeden článok a

precítal som Craigovi nasledujúci úryvok:

Kvantová teória ... tvrdí, že vákuum... je podriadené kvantovým neurčitostiam. To znamená, že veci sa môžu kedykoľvek z tohto vákua materializovať, hoci majú tendenciu sa veľmi rýchlo vo vákuu rozložiť... Teoreticky by sa vďaka tejto kvantovej výstrednosti, ktorú vedci nazývajú vákuovou rozťažnosťou mohlo do existencie vynoriť čokoľvek – aj pes, dom, či planéta. No pravdepodobnosť však velí, že tými najmožnejšími výtvarmi by boli páry vnútroatómových častíc a že by trvali extrémne krátko. Takže spontánne a trvalé vytvorenie čohosi tak malého ako je molekula je hlboko nepravdepodobné. No napriek tomu, vystúpil v roku 1973 Edward Tryon, pomocný profesor na Kolumbijskej univerzite s predstavou, že takýmto spôsobom mohol začať existovať celý vesmír... Celý vesmír by tak mohol byť, aby sme použili frázu fyzika Alana Gutha, akýmsi obedom bez platenia.“ (20)

Casopis som zavrel a pohodil som ho na Craigov stôl. Možnože mal Tryon pravdu, keď povedal, že ponúka veľmi miernu predstavu, že náš vesmír je jednoducho len jedna z tých vecí, ktoré sa čas od času proste stanú.“ (21)

Craig počúval veľmi pozorne. „Fajn, to je dobrá otázka,“ zareagoval. „Tieto vnútroatómové častice, o ktorých sa v článku hovorí, sú nazývané ‘virtuálne častice’. Sú to teoretické entity a nie je ani úplne jasné, či skutočne existujú, alebo či sú len púhou teoretickou konštrukciou. No na margo tejto veci je treba povedať oveľa dôležitejšiu podrobnosť. Totiž tieto častice ak sú naozaj skutočné sa neobjavia len tak z ničoho. Kvantový priestor nie je to, čo si väčšina ľudí predstaví, keď sa povie slovo vákuum – to znamená, že je to absolútne nič. Naopak, je to rozľahlé more pohybujúcej sa energie, priestor plný silovej aktivity, ktorá má bohatú fyzikálnu štruktúru a možno ju dobre popísať fyzikálnymi zákonmi. Myslí sa, že tieto častice vznikajú pohybom energie vo vákuu.

Takže to nie je príklad niečoho, čo začína existovať z ničoho alebo niečoho, čo začína existovať bez príčiny. Príčinou týchto častíc je kvantové vákuum a energia, ktorá je v tomto vákuu uzavretá. A potom sa pravdaže musíme opýtať, aký je pôvod celého kvantového vákua? Odkiaľ pochádza ono samé?“

Než pokračoval, nechal túto otázku rečnícky chvíľu visieť vo vzduchu. „Otázku stvorenia si jednoducho len posunuli trochu viac dozadu. Teraz musíte podať nejaké vysvetlenie, ako začal existovať tento naozaj veľmi aktívny oceán plný energie v pohybe. Chápete, čo chcem povedať? Ak kvantové fyzikálne zákony pôsobia a platia v rámci sféry, ktorú popisuje kvantová fyzika, potom nemôžete legitímne použiť kvantovú fyziku na vysvetlenie vzniku jej samotnej. Aby ste mohli vysvetliť, ako ona sama začala existovať, na to potrebujete niečo transcendentné, čo ju presahuje. A tak sme náhle zasa pri tej istej otázke pôvodu.“

Craigova odpoveď ma uspokojila. Vlastne sme nenašli žiadnu racionálnu námietku, ktorá by mohla vážne ohroziť pociatočné tvrdenie prvého bodu argumentu kalam. Takto je to vlastne už od začiatku používania tohto argumentu starovekými filozofmi.

„Túto prvú premisu nepopieral dokonca ani slávny skeptik David Hume,“ poznamenal Craig. „V roku 1754 Hume napísal: ‘Nikdy som netvrdil niečo také absurdné, ako že by čokoľvek mohlo povstať bez príčiny.’“ (22) Netvrdil to tak nikdy nikto, až kým sa v dvadsiatom storočí objavilo vedecké potvrdenie o existencii začiatku vesmíru. Zrazu ľudia začali vraviť, nuž, možno vesmír povstal len tak z ničoho.

„Historicky nikto takú absurdnú pozíciu neobhajoval,“ povedal Craig, „čo vo mne zasa len vyvoláva dojem, že takáto pozícia je iba kútom, do ktorého boli jej obhajcovia zahnaní dôkazmi o počiatku vesmíru.“